

De trilobieten van de Formatie van Hanonet (grens Eifeliaan/Givetiaan), Belgische Ardennen

Allart van Viersen

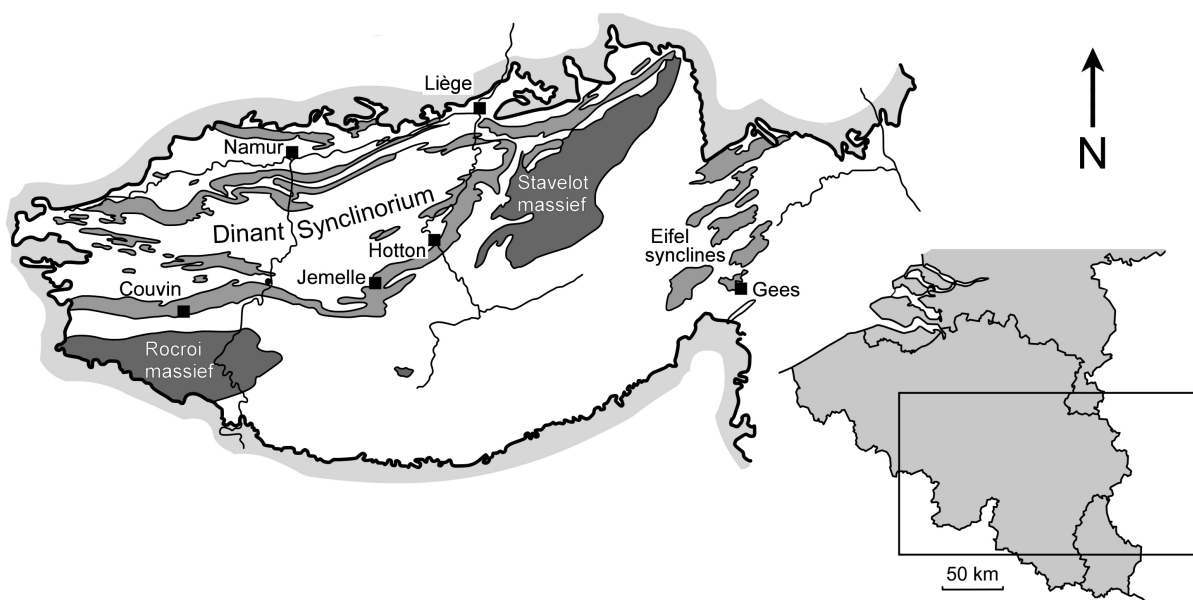
c/o Natuurhistorisch Museum Maastricht

De Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht, Nederland

e-mail: apvanviersen@gmail.com

De Formatie van Hanonet is een belangrijke herkomst van Devoontrilobieten uit België. Zij dagzoomt op diverse plaatsen aan de zuidrand van het Synclinorium van Dinant (Figuur 1) en is met name bekend uit de kalksteengroeves van Resteigne ("Carrière de la Lesse") en Couvin ("Carrière La Couvinoise", voorheen "Carrière Haine"). In het basale gedeelte van deze formatie bevindt zich de grens tussen het Eifeliaan en het Givetiaan (zie Figuur 2).

De fossiele macrofauna van de Formatie van Hanonet is grotendeels beschreven maar de trilobieten waren tot voor kort nauwelijks bekend (bijvoorbeeld Blondieau, 1995). Tot nu toe zijn er met name vondsten beschreven uit het basale gedeelte van de formatie, net onder de Eifeliaan/Givetiaan grens. Dit artikel geeft een kort overzicht van die vondsten.

Figuur 1. Geomorfologie van de Ardennen en Eifel (bron: van Viersen, 2006).

Onder-Devoon	Midden-Devoon	Boven-Devoon
Emsien	Couvinien	<i>Maillieux (1910, 1938)</i> <i>Fourmarier (1954)</i>
Emsien	Eifelien	<i>Bulhynck et al. (1991)</i>
Emsien	Eifelien	<i>Bulhynck & Hollevoet (1999)</i> <i>Bulhynck et al. (2000)</i>
Hierges		
St.-Joseph		
Eau Noire		
Jemelle		
Lomme		
Hanonet		
Trois-Fontaines		
Terres d'Haus		
Mont d'Haus		
Fromelennes		
Nismes		

Figuur 2. Historie van indeling van Midden-Devonische formaties aan de zuidrand van het Synclinorium van Dinant (Ardennen). De stippellijn geeft de grens tussen het Eifelien en het Givetien weer in het basale gedeelte van de Hanonet Formatie. Vroeger verwachtte men deze grens hoog in de formatie.

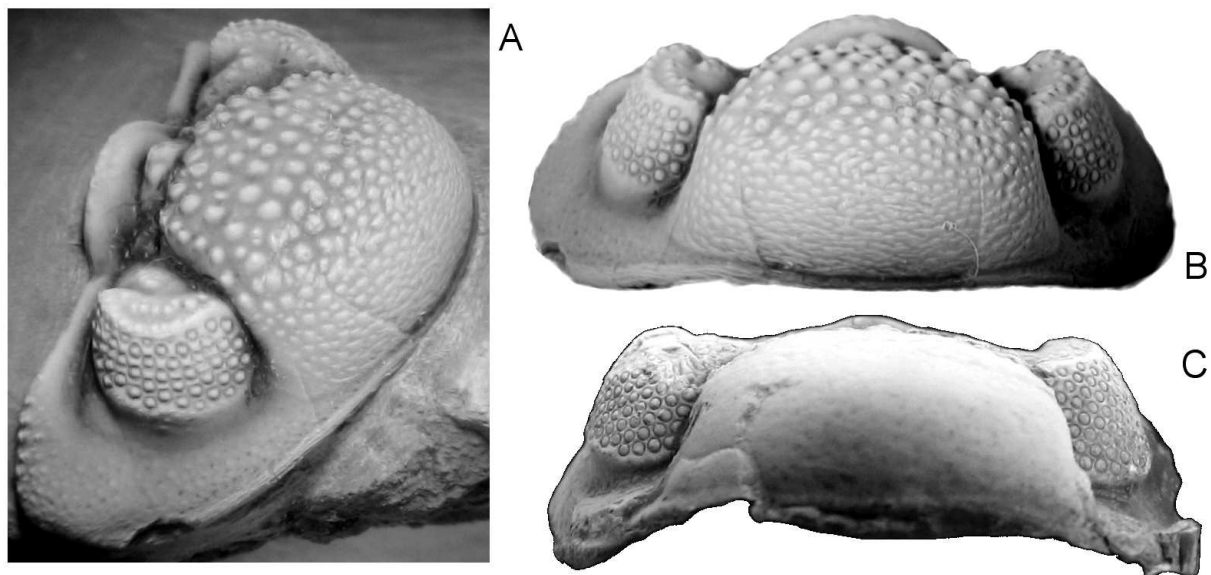
Familie Phacopidae

Subfamilie Phacopinae

Naam: *Nyterops hollandi* van Viersen, 2007 (Figuur 3A-B)

Voorkomen: Resteigne, Couvin

Beschrijving: Deze soort kenmerkt zich door een breed kopschild met zijwaarts uitstekende wanghoeken (vooral in vooraanzicht is dit duidelijk te zien). De ogen omvatten 14 kolommen met elk maximaal 4 lenzen. Deze soort is wel eens verward met *Phacops latifrons*, maar de tuberkels op het midden van het kopschild van *Nyterops hollandi* zijn kleiner, talrijker en puntiger, het kopschild is aan de buitenrand omringd door een lijst, en de ogen zijn kleiner met dichter opeen gepakte lenzen.

Figuur 3. Phacopinae uit de Hanonet Formatie van Resteigne.
 A-B: *Nyterops hollandi*. C: *Hypsipariops?* sp.
 Exemplaren zijn gewit met ammoniumchloride voor fotografie.

Naam: *Hypsipariops?* sp. (van Viersen, 2007) (Figuur 3A)

Voorkomen: Resteigne, ?Couvin

Beschrijving: Met kopschilden van soms meer dan 8 cm breed is dit een van de grootste trilobieten in België. *Hypsipariops?* sp. lijkt op *Nyterops hollandi* maar is in haar totaliteit groter, heeft grotere ogen (18 kolommen met elk maximaal 7 lenzen) die dichter aan de zijrand van het kopschild staan, en grotere vlakkere tuberkels. Let op dat bij het exemplaar dat hier is afgebeeld de schaal aan de voorkant van de kop niet bewaard is gebleven, waardoor het lijkt alsof er helemaal geen tuberkels zijn geweest. Bij *Nyterops hollandi* zijn zelfs zonder de schaal nog vage afdrukken van tuberkels te zien,

Familie Styginidae

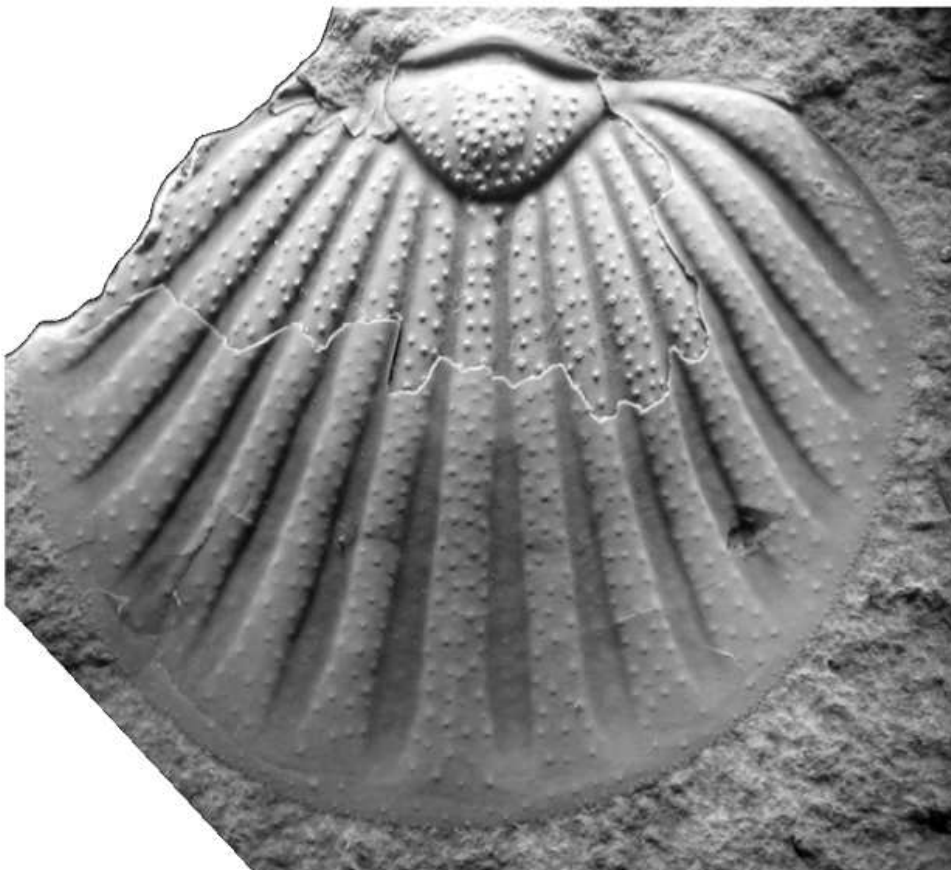
Subfamilie Scutelluinae

Naam: *Calycoscutellum goolaerti* van Viersen, 2007 (Figuur 4)

Voorkomen: Resteigne, Couvin

Beschrijving: Regelmatig verward zijnd met *Calycoscutellum flabelliferum* uit de Trilobitenfelder van Gees behoren de exemplaren uit België toch echt tot een andere soort. Niet alleen is *Calycoscutellum flabelliferum* jonger (midden Eifeliaan in plaats van bovenste Eifeliaan), zij verschilt duidelijk door het naar voren toe sterk versmallen van

de mediane rib van het staartschild, en deze verdwijnt zelfs vooraan. Bij *Calycoscutellum goolaertsi* verbreedt deze rib zich helemaal vooraan en loopt zij door tot aan de daarvoor liggende axis zonder te verdwijnen.

Figuur 4. *Calycoscutellum goolaertsi* uit de Hanonet Formatie van Resteigne. De drie delen die hier afgebeeld zijn geven een idee van hoe een compleet pantser eruit zou zien. Exemplaren zijn gewit met ammoniumchloride voor fotografie.

Familie Proetidae

Subfamilie Proetinae

Naam: *Gerastos prox lessensis* van Viersen & Prescher, 2008 (Figuur 5F-H)

Voorkomen: Resteigne, Couvin

Beschrijving: *Gerastos* is een veelvoorkomend geslacht in de Ardennen en Eifel, maar ook in Marokko. Uit de Ahbach Formatie (grens Eifeliaan/Givetiaan) van de Eifel was de subsoort *Gerastos prox prox* al bekend. De nieuwe subsoort uit België, genoemd naar het voorkomen ervan bij de rivier la Lesse, verschilt hiervan onder andere door haar halfcirkelvormige kopschild dat duidelijk hoogbogig is bij *Gerastos prox prox*. Een ander verschil is het wangveld van *Gerastos prox lessensis*, dat geen dik opgezwollen rand onder de ogen met daarop een rij dikke tuberkels heeft, zoals typisch in de Duitse subsoort te zien is.

Naam: *Dohmiella tenuiornata* van Viersen & Prescher, 2008 (Figuur 5I-J)

Voorkomen: Resteigne, ?Couvin

Beschrijving: Het geslacht *Dohmiella* is door specialisten wel eens als synoniem van *Gerastos* gezien. Echter, kenmerkend voor *Dohmiella* is de aanwezigheid van een dikke mediane knobbel op elk van de voorste axiale ringen midden op het staartschild. In Figuur 5J is een knobbel goed te herkennen op de tweede axisring van het staartschild (de schaal is hier deels weg).

Subfamilie Dechenellinae

Dechenella daumeriesi van Viersen & Prescher, 2008 (Figuur 5A-C)

Voorkomen: Resteigne, Couvin

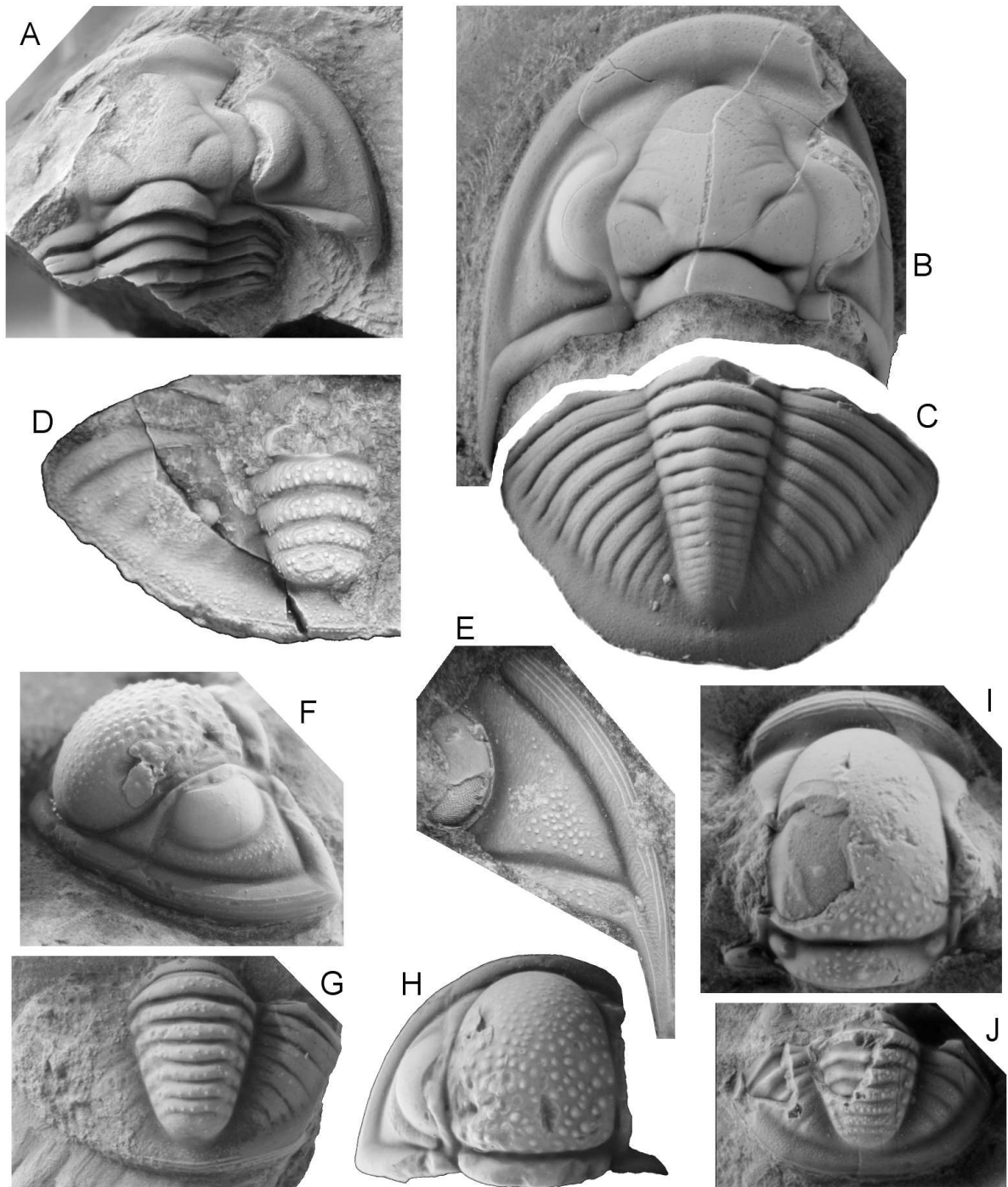
Beschrijving: Deze soort is wat zeldzamer dan de relatief veelvoorkomende *Nyterops hollandi* en *Calycoscutellum goolaertsi* maar staartjes worden toch regelmatig gevonden. Eenmaal geprepareerd zien exemplaren er soms spectaculair uit. De soort komt in de buurt van de bekende *Dechenella verneuili* uit de Eifel maar verschilt hiervan in een aantal opzichten, waaronder de loop van de gezichtsnaden van het kopschild en de indeling van het staartschild. Bovendien heeft de soort uit Resteigne talloze kleine putjes op zowel kop- als staartschild.

Subfamilie Cornuproetinae

Naam: *Cornuproetus cornutus* n. ssp. 1 (van Viersen, 2007) (Figuur 5D-E)

Voorkomen: Couvin

Beschrijving: Nog maar weinig materiaal is bekend van deze relatief zeldzame subsoort, en dan uitsluitend uit Couvin. Uit de Trilobitenfelder van Gees, Eifel, kennen we *Cornuproetus cornutus cornutus* die sterk lijkt op het materiaal uit Couvin. Echter, de Duitse subsoort is een stuk jonger en verschilt duidelijk in een aantal opzichten waaronder de versiering van het pantser: in *Cornuproetus cornutus cornutus* is het gehele pantser bedekt met uitsluitend korrels; in *Cornuproetus cornutus* n. ssp. 1 is dit een mix van korrels en lijstjes.

Figuur 5. Trilobiten uit de Hanonet Formatie.

A-C: *Dechenella daumeriesi*. D-E: *Cornuproetus cornutus* n. ssp. 1. F-H: *Gerastos proxlessensis*. I-J: *Dohmiella tenuiornata*.

Exemplaren zijn gewit met ammoniumchloride voor fotografie.

Bronvermelding:

- Blondieau, M., 1995. Minéraux et fossiles de la région de Rochefort, Han-sur-Lesse et de ses environs. Tellin, 59 p.
- Viersen, A.P. van, 2006. *Dohmiella* Lütke 1990 (Trilobita) a valid proetid genus, with two new species from Belgium and Germany. *Senckenbergiana lethaea*, 86: 229-242.
- Viersen, A.P. van, 2007. Preliminary report of trilobites from the Hanonet Formation (Eifelian - Givetian transition), southern border of Dinant Synclinorium, Belgium. *Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Sciences de la Terre*, 77: 15-29.
- Viersen, A.P. van & Prescher, H., 2008. Devonian Proetidae (Trilobita) from the Ardennes Massif (Belgium, N France) and the Eifel Hills (W Germany). *Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Sciences de la Terre*, 78: 9-29.

Wishful thinking ...

